

SŁAWOMIR ZAWISZA
*Akademia Techniczno-Rolnicza
w Bydgoszczy*

PRZYSWAJANIE INNOWACJI W WIEJSKICH SPOŁECZNOŚCIACH LOKALNYCH

Wstęp

W gospodarce rynkowej mechanizmy przemian są uzależnione od osobistej aktywności poszczególnych jednostek. Sukcesy osiągają osoby o cechach przedsiębiorczych, charakteryzujące się innowacyjnymi postawami wobec otaczającej rzeczywistości. Jeśli przedsiębiorczość rozumiemy jako postawę jednostki, to oznacza ona skłonność do podejmowania nowych działań, ulepszania istniejących elementów środowiska i twórczo aktywną postawę wobec otaczającej rzeczywistości [Duczkowska-Piasecka 1998]. W takim ujęciu jest ona bliska innowacyjności człowieka oraz procesom dokonywania zmian w sobie oraz swoim otoczeniu. Ze zjawiskami aktywnych postaw proinnowacyjnych oraz przedsiębiorczych związane są różne czynniki, ale w największym stopniu kompetencje innowacyjne człowieka. Można nawet postawić tezę, że o sukcesie przedsięwzięcia gospodarczego w większym stopniu decydują czynniki związane z cechami osoby podejmującej działania gospodarcze niż czynniki ekonomiczne w postaci zasobów finansowych niezbędnych do zrealizowania zamierzeń.

Innowacyjność w agrobiznesie

Rozważając problemy kompetencji innowacyjnych jednostki należy dokonać określenia podstawowych pojęć, do których należą: innowacyjność, plastyczność innowacyjna, nowość, innowacja oraz postęp. Innowacyjność jest skłonnością jednostki do akceptacji pewnej innowacji. Jest pojmowana jako stopień wyprzedzania przez jednostkę w adaptacji innowacji innych członków systemu społecznego [Rogers 1983]. Plastyczność innowacyjna jest to łatwość przyjmowania innowacji oraz podejmowania związanych z innowacjami czynności przygotowawczych i wdrożeniowych [Pietrasiński 1970]. Innowacyjność, jako specyficzna skłonność akceptacji określonego dobra innowacyjnego (konkretnej innowa-

cji), kształtuje się na tle ogólnej postawy wobec zmiany. Ogólna postawa wobec zmiany jest rozumiana jako łatwość dokonywania przez jednostkę zmian w sobie i w swoim otoczeniu [Zawisza 1990b].

Nowość – to idea, myśl lub jej materialna postać, różna od dotychczasowej idei, myśli lub ich materialnych odpowiedników [Zawisza 1990a]. Innowacja [Rogers 1983] – to wszystko, co jest spostrzegane przez człowieka jako nowe, niezależnie od obiektywnej nowości danej idei, rzeczy (wszystko może być zatem innowacją, jeśli nie było znane konkretnemu człowiekowi, mimo, że wcale nie jest to nowe odkrycie). Innowacja może być jednak rozumiana odmiennie [Barnett 1953] jako wszelka myśl, zachowanie się lub rzecz jakościowo różna od istniejących dotychczas (według tej koncepcji tylko nowe odkrycia są innowacjami). Innowacje [Pietrasinski 1970] to zmiany celowo wprowadzone przez człowieka, które polegają na zastępowaniu dotychczasowych stanów rzeczy innymi, ocenianymi dodatnio w świetle określonych kryteriów i składającymi się w sumie na postęp. Postęp natomiast jest to cykl zmian spowodowanych przez wprowadzanie innowacji [Zawisza 1990a].

Poszczególne zmiany innowacyjne można rozpatrywać w kategoriach postępu przy zastosowaniu pewnych kryteriów. Należą do nich czas, przestrzeń i rodzaj działalności innowacyjnej. O postępie można mówić na przestrzeni jakiegoś czasu (np. postęp w dekadzie lat dziewięćdziesiątych, w okresie powojennym, w czasie przemian rynkowych, itp.) i w odniesieniu do określonego terytorialnie obszaru (w przedsiębiorstwie – gospodarstwie, we wsi, w gminie, regionie-województwie, kraju, Europie, na świecie itp.), na którym obserwujemy zmiany innowacyjne. Postęp można klasyfikować według rodzaju zmian jakie zostają wywołane wprowadzanymi innowacjami (np. postęp techniczny, biologiczny, technologiczny, społeczny itp.).

W działalności innowacyjnej w agrobiznesie 2 czynniki są niezwykle ważne:

- psychologiczna skłonność do wprowadzania innowacji przez człowieka oraz
- możliwości ekonomiczne (finansowe) sprostania wyzwaniom innowacyjnym

Skłonność do podejmowania czynności innowacyjnych jest dodatnio skorelowana z poziomem wiedzy i wykształcenia osób podlegającym procesom innowacyjnym. Niski poziom wykształcenia w społeczeństwie polskim (niższy wskaźnik osób z wyższym wykształceniem w porównaniu z krajami UE), a zwłaszcza wśród mieszkańców wsi oraz samych rolników, nie sprzyja innowacyjności i podejmowaniu czynności proinnowacyjnych, mających na celu restrukturyzację i unowocześnianie przedsiębiorstw – gospodarstw oraz małych firm rodzinnych. Skromny potencjał ekonomiczny polskich rodzin rolniczych, a także wielu małych i średnich firm, również uniemożliwia podejmowanie kosztownych czynności przygotowawczych w procesach innowacyjnych. Jednocześnie nastę-

puje ekspansja dużych korporacji ponadnarodowych, dysponujących znacznym kapitałem, zdolnych do inwestycji na dużą skalę, co ogranicza możliwości konkurencyjne mniej zasobnego kapitału rodzimego.

Można dostrzec równocześnie regionalne zróżnicowanie w zakresie potencjalnych możliwości pojawienia się zmian, jakie mogą być klasyfikowane w kategorii postępu ekonomicznego oraz technologicznego. W regionach lepiej rozwiniętych gospodarczo takie procesy są bardziej prawdopodobne i możliwe, zatem regiony te lepiej się rozwijają. W odniesieniu do kategorii postępu można więc mówić o procesie regionalizacji, zarówno w wymiarze globalnym, jak i w kwestii pewnych specjalizacji działalności gospodarczej. W przypadku innowacyjności mamy raczej do czynienia ze zjawiskiem indywidualizacji, bowiem to osobiste cechy ludzi skłaniają ich do postaw sprzyjających takiej działalności. Zarówno więc na obszarach bardziej jak i mniej rozwiniętych dostrzeżemy jednostki o bardziej i mniej proinnowacyjnych postawach. Z drugiej zaś strony obszary mniej sprzyjające rozwojowi, będą częściej opuszczane przez najbardziej aktywne jednostki, skłonne do inwestowania w rozwój przedsiębiorstwa. Wydaje się, że osobista postawa wobec innowacji jest także podstawą do klasyfikowania przedsiębiorstw jako bardziej lub mniej innowacyjnych. Jeśli jednak mówimy o innowacyjności przedsiębiorstw, to jest to raczej pewien skrót myślowy, ponieważ o innowacyjności firmy decyduje bardziej postawa proinnowacyjna właściciela, szefa, menedżera, od którego zależy sposób prowadzenia przedsiębiorstwa. Stan firmy oraz możliwości dalszego rozwoju są konsekwencją kompetencji osób zarządzających i podejmujących decyzje gospodarcze. W tym przypadku w grę wchodzi więc także regionalne zróżnicowanie, bowiem osoby przedsiębiorcze i innowacyjne będą poszukiwały najbardziej dogodnego miejsca do prowadzenia działalności gospodarczej. Dostrzegane są zatem, w najbardziej rozwiniętych krajach UE, zjawiska wyludnianie się obszarów wiejskich [Turowski 1995] i silniejsze bodźce prorozwojowe w miastach niż na wsi, co zmniejsza aktywność gospodarczą na obszarach peryferyjnych. Jak wskazują doświadczenia krajów Unii Europejskiej dotychczasowy model rozwoju obszarów wiejskich i agrobiznesu doprowadził do deregulacji równowagi pomiędzy czynnikami ekonomicznymi, społecznymi, ekologicznymi a ostatnio także, jak się okazało, etycznymi. W związku z tym coraz częściej wskazuje się na konieczność przywrócenia zachwianych proporcji oraz zaniechania koncepcji rozwoju według zasad, w których dominującą rolę przypisuje się czynnikom ekonomicznym.

Jednym z ważnych czynników przemian wsi i rolnictwa jest, w świetle wskazanych powyżej zjawisk, umiejętność analizy środowiska społecznego wsi oraz zdolność do oszacowania szans akceptacji przez odbiorców rozwiązań innowacyjnych dzięki czemu możliwa będzie modernizacja obszarów wiejskich. Wiele wskazówek, pozwalających w większym stopniu usprawnić prace nad unowocześnianiem wiejskich środowisk rolniczych, można uzyskać dzięki bada-

niom procesów dyfuzji innowacji rolniczych. Prawa opisywane przez badaczy dyfuzji [Przychodzeń 1991, Rogers 1983, Sikorska-Wolak 1993] tworzą zwartą konstrukcję opartą na wieloletnich badaniach i roztrząsaniach teoretycznych pozwalających spojrzeć na problemy usprawniania funkcjonowania wsi z innej nieco perspektywy. Koncepcje dyfuzji rozpatrują wszystkie problemy, z jakimi mamy do czynienia w rolnictwie, poprzez pryzmat innowacji. Czym jest innowacja, jakie są jej cechy, jak te cechy wpływają na skłonność do akceptacji przez rolników? Kim są rolnicy chętnie podejmujący działania innowacyjne, jak reagują na innowacje, z jakich źródeł akceptują informacje o innowacjach, jakie są szanse na udany kontakt z osobami propagującymi rozwiązania innowacyjne? Jakie relacje łączą rolników w obrębie systemu społecznego wsi, jakie znaczenie ma system norm i wartości preferowanych w określonym środowisku, jaki jest stosunek społeczności wiejskiej do rolników najbardziej innowacyjnych?

Adaptacja innowacji rolniczych

Każdy kontakt rolnika z dowolnym źródłem wiedzy, niezależnie od tego, czy będzie to inny człowiek (sąsiad, doradca, przedstawiciel handlowy firmy, instytucji badawczej), czy też środki masowego komunikowania (telewizja, czasopisma, radio), zawsze prowadzi do przekazywania pewnych informacji, koncepcji, myśli o możliwości zmodyfikowania funkcjonowania lub usprawnienia gospodarstwa rolnego, bądź sposobów pracy w nim. Każdy ze sposobów rozwiązywania problemów, uzyskany przez rolnika, można traktować jako innowację. Każda zatem wymiana myśli pomiędzy rolnikiem a inną osobą może być innowacją jeśli będzie w przyszłości mogła służyć usprawnianiu gospodarstwa. Będzie także podlegać w przyszłości procesom dyfuzji w otoczeniu społecznym rolnika. Powodzenie tej nowej koncepcji zależeć będzie od wielu czynników, między innymi od: pewnych uniwersalnych cech samej innowacji, typu socjosystemu wiejskiego, indywidualnych cech adaptatorów, jakości użytkowanej przestrzeni produkcyjnej oraz gospodarczego potencjału regionu i koniunktury ekonomicznej na poziomie lokalnym i globalnym.

Wśród czynników społecznych do najbardziej interesujących zjawisk należą mechanizmy rozprzestrzeniania się innowacji w socjosystemie wiejskim oraz procesy reagowania człowieka na pojawienie się innowacji. Każda innowacja dociera wprawdzie do świadomości rolnika budząc jego zainteresowanie lub pozostając obojętną dla niego. Aktywne postawy wobec innowacji prezentują tylko niektórzy rolnicy. Część z nich nawet samodzielnie dąży do zdobycia nowych, nieznanych informacji o możliwości usprawnienia gospodarstwa, a nawet samodzielnie tworzy rozwiązania innowacyjne. Najczęściej jednak rolnicy są skłonni akceptować innowacje, o których informacje można uzyskać we własnym otoczeniu społecznym. Rolnicy zatem wykazują różną skłonność do przyswajania innowacji oraz odmienną zdolność do akceptowania innowacji z określonych

źródeł. Rogers (1983) opisując innowacyjność adaptatorów, dokonał jednocześnie uniwersalnej klasyfikacji osób biorących udział w procesach dyfuzji innowacji. Do najbardziej aktywnych zalicza dwie grupy: innowatorów (innovators) nazywając ich jednocześnie ryzykantami (venturesome) oraz wczesnych adaptatorów (early adopters), określając ich także jako przyzwoici (respectable). Innowatorzy są to osoby najszybciej uświadamiające sobie istnienie innowacji dzięki aktywnemu poszukiwaniu informacji o nich, głównie ze źródeł poza lokalnym środowiskiem wiejskim. Ich wiedza i kompetencje są wysokie, a dzięki ponadprzeciętnemu wykształceniu, posiadają oni też bardzo dobrze funkcjonujące gospodarstwa. Ich status społeczny jest wysoki zarówno we własnym środowisku jak też poza nim. Do zdobywania informacji często korzystają ze środków masowego przekazu, kanałów kontaktu osobistego, w tym także chętnie korzystają z porad doradcy, pod warunkiem wszakże, że doradca prezentuje wysoki poziom profesjonalny. Są osobami zaangażowanymi społecznie np. w działalność samorządową, spółdzielczą itp. Nie są osobami szczególnie silnie emocjonalnie związanymi z własnym środowiskiem społecznym. Interesują się sprawami ogólnymi regionu, kraju i świata, a nie tylko własnego gospodarstwa i najbliższego otoczenia. Są skłonni do podejmowania ryzyka zmiany miejsca zamieszkania, a nawet zawodu, jeśli okaże się to konieczne. Stanowią, zgodnie z obliczeniami Rogersa, niewielką grupę około 2,5% całej populacji adaptatorów.

Wcześni adaptatorzy są także skłonni do poszukiwania innowacji, ale oczekują też na rezultaty pierwszych prób zastosowania innowacji przez innowatorów. Są przychylnie ustosunkowani do innowacji i zmian. Wykazują w dużym stopniu postawę racjonalną, bowiem dokonują selekcji innowacji i wybierają raczej te, które zostały już sprawdzone w działaniu u innowatorów. Stanowią grupę około 13,5% populacji rolników. Wczesna większość (early majority) czyli przezorni (deliberate) to kategoria około 34,0% populacji adaptatorów innowacji, podobnie jak późna większość (late majority) - sceptyczni (sceptical), też stanowiąca podobnej wielkości zbiorowość o liczebności około 34,0%. Obie kategorie później uświadamiają sobie istnienie innowacji, najczęściej, za sprawą wcześniejszych adaptatorów, kanałem nieformalnym poprzez kontakty sąsiedzkie. Posługują się w dużym stopniu rezultatami uzyskanymi przez wcześniej przyswajających nowe rozwiązania, zwłaszcza zaś cenne są dla tych grup rolników wyniki uzyskiwane przez rolników posiadających wysoką pozycję społeczną w strukturze wsi. Są to liderzy mający autorytet wśród okolicznych rolników i wywierający największy wpływ na postawy i zachowania innych mieszkańców [Zawisza 1997].

Ostatnią kategorię opisaną przez Rogersa (1983) stanowią maruderzy (laggards), zwani też tradycjonalistami (traditional). Liczebność tej grupy jest w przybliżeniu taka sama jak dwu pierwszych, to znaczy innowatorów i wczesnych adaptatorów razem, i wynosi około 16,0%. Rolnicy z tej grupy najpóźniej

uświadamiają sobie istnienie innowacji, w związku z tym procesy adaptacji następują u nich z opóźnieniem w stosunku do pozostałych osób. Dodatkowym czynnikiem opóźniającym rozwój jest także mniejsze zainteresowanie zmianami w ogóle, słabszy potencjał gospodarczy i mniejsze możliwości ekonomiczne gospodarstw takich rolników.

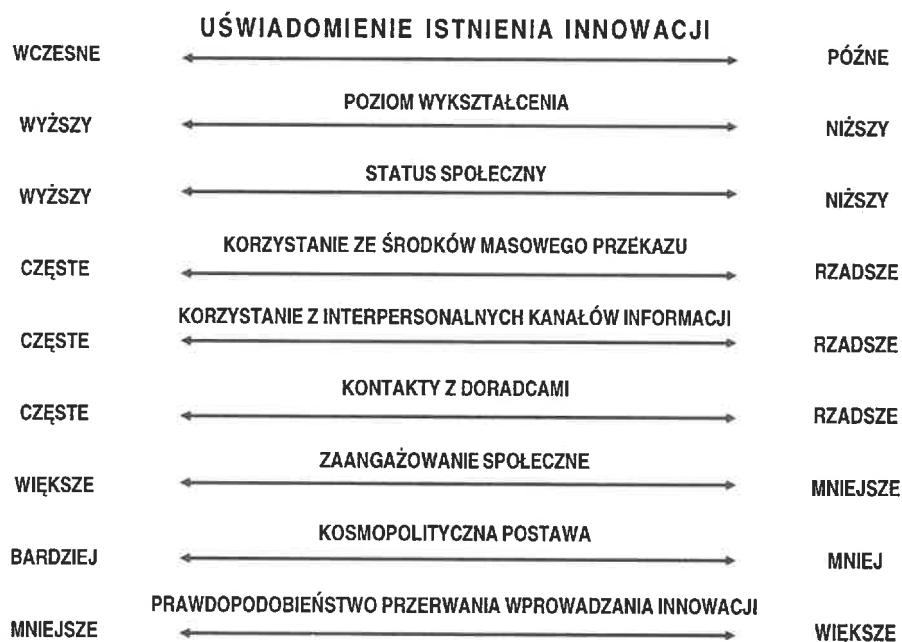
Obiektem zainteresowania, dla wszelkich ośrodków upowszechniania zmian oraz aktywizowania środowisk wiejskich, zapewne powinny być osoby mające skłonności do działań innowacyjnych, otwarte na dokonywanie zmian i akceptujące informacje pochodzące ze źródeł spoza systemu społecznego wsi. Tylko takie osoby będą skłonne zaakceptować wpływ na decyzje gospodarcze zewnętrznych źródeł informacyjnych, w tym także doradcy. Wczesne uświadomienie sobie istnienia innowacji prowadzi do szybszej akceptacji i zastosowania innowacji w gospodarstwie. Zgodnie z ustaleniami Rogersa (1983) osoby wcześniej adaptujące innowacje różnią się wyraźnie pewnymi cechami od osób późno adaptujących innowacje. Wczesne uświadomienie istnienia innowacji jest skorelowane z wyższym poziomem wykształcenia i wysokim statusem społecznym. Rolnicy szybko uświadamiający sobie istnienie innowacji częściej korzystają ze środków masowego przekazu, mają więcej kontaktów interpersonalnych, także z doradcami. Osoby takie są też bardziej zaangażowane społecznie i mają bardziej kosmopolityczną postawę. Prawdopodobieństwo przerwania procesu innowacyjnego jest też mniejsze u osób wcześniej uzyskujących informację o istnieniu innowacji, niż u osób później uświadamiających sobie ten fakt. Umiejętność obserwacji tych cech u rolników może przyczynić się do znacznego usprawnienia procesów aktywizacji obszarów wiejskich. Pozwoli to lepiej zrozumieć mechanizmy przemian na wsi oraz zachowania samych rolników, ich problemy, potrzeby, możliwości akceptowania informacji. Związek cech charakteryzujących adaptatorów wcześniej uzyskujących informację o istnieniu innowacji zaprezentowano graficznie w postaci rysunku 1. Interpretując wykresy należy osobno porównywać każdą z przedstawionych cech adaptatorów z czynnikiem głównym znajdującym się pomiędzy przerywanymi równoległymi liniami.

Rolnicy, którzy wcześniej dokonują adaptacji innowacji posiadają pewne wyróżniające ich cechy (por. rys. 2). Są lepiej wykształceni, bowiem dłużej korzystali z systemu oświaty. Są osobami o wyższym poziomie inteligencji od późno przyswajających innowacje, dzięki temu posiadają też większe zdolności do abstrakcyjnego myślenia, tworzenia bardziej niekonwencjonalnych struktur myślowych, częściej prowadzących do działań innowacyjnych. Wcześniej adaptujący są osobami mniej dogmatycznymi, zatem nie są skłonni przyjmować informacji mało uzasadnionych merytorycznie na zasadzie bezrefleksyjnej akceptacji, nie podlegającej analizie i sceptycznemu rozpatrywaniu wszystkich elementów informacji. Charakteryzują się większą zdolnością do zachowań empatycznych, polegających na umiejętności wczuwania się w problemy i położe-

nie innych osób. Cecha ta ułatwia zyskanie zaufania w społeczności lokalnej oraz zdobycie wysokich ocen w relacjach sąsiedzkich umożliwiając osiągnięcie wysokiej pozycji społecznej i autorytetu. Wcześni adaptatorzy są bardziej ruchliwi społecznie, dążą do kontaktów w szerszych strukturach społecznych wykraczających poza własny system społeczny wsi. Mają także tendencje do tworzenia lub angażowania się i uczestniczenia w większych przedsięwzięciach gospodarczych i społecznych oraz podejmowania bardziej specjalistycznych działań i czynności o charakterze innowacyjnym. Wbrew potocznym opiniom, w badaniach nie dostrzeżono korelacji między tempem adaptacji innowacji a wiekiem osób przyswajających innowacje [Rogers 1983]. Nie można zatem powiedzieć, że kategoria wcześnie adaptujących jest jednorodna pod względem wieku, bowiem wśród wczesnych adaptatorów są zarówno osoby młodsze jak i starsze wiekiem. Bez wątplenia można jednak powiedzieć, że jeśli rozpatrujemy innowacyjność jednej osoby, to z wiekiem jej skłonność do podejmowania działań proinnowacyjnych i adaptacji innowacji będzie spadać. Jednak pomimo tego wiele osób w młodszym wieku może nie osiągać nawet tego poziomu innowacyjności, który charakteryzuje osobę starszą od nich.

Rys. 1

Związek między czasem uświadomienia istnienia innowacji
a cechami adaptatorów

Rys. 2

Cechy adaptatorów innowacji rolniczych w korelacji z tempem adaptacji

	ADAPTACJA	
WCZESNA	←————→	PÓŻNA
	WIEK	
TAKI SAM	←————→	TAKI SAM
	POZIOM INTELIGENCJI	
WYŻSZY	←————→	NIŻSZY
	ZDOLNOŚĆ DO ABSTRAKCYJNEGO MYŚLENIA	
WIĘKSZA	←————→	MNIEJSZA
	DOGMATYZM	
MNIEJSZY	←————→	WIĘKSZY
	DŁUGOŚĆ OKRESU KSZTAŁCENIA	
WIĘKSZA	←————→	MNIEJSZA
	STATUS SPOŁECZNY	
WYŻSZY	←————→	NIŻSZY
	RUCHLIWOŚĆ SPOŁECZNA	
WIĘKSZA	←————→	MNIEJSZE
	DAŻENIE DO TWORZENIA WIĘKSZYCH PRZEDSIĘWZIĘĆ	
WIĘKSZE	←————→	MNIEJSZE
	PODEJMOWANIE SPECJALISTYCZNYCH CZYNNOŚCI	
CZĘSTSZE	←————→	RZADSZE
	EMPATIA	
WIĘKSZA	←————→	MNIEJSZA

Wczesnych adaptatorów, zdaniem Rogersa (1983), charakteryzują także nieco odmienne postawy w stosunku do ważnych spraw w sferze funkcjonowania gospodarstwa i osobistych poglądów na różne kwestie (por. rys. 3). Jednym z przykładów jest w ogóle bardziej racjonalna postawa w stosunku do różnych spraw i problemów zarówno w życiu rodzinnym jak i zawodowym. Rolnicy szybko przyswajający innowacje mają bardziej przychylny stosunek do wszelkich zmian w ogóle, bowiem, w większym stopniu niż późno adaptujący, kierują się w życiu czynnikami ekonomicznymi (economy orientation). Nie boją się korzystać z kredytów jako sposobu finansowania przedsięwzięć gospodarczych. Są osobami w większym stopniu potrafiącymi pokonać ryzyko, obawy i wątpliwości związane z dokonywaniem zmian oraz wprowadzaniem innowacji. Mają mniejsze skłonności do postaw fatalistycznych oraz wątpienia w powodzenie własnych przedsięwzięć. Posiadają wyższy poziom motywacji w dążeniu do osiągnięć oraz większe aspiracje zarówno w sferze gospodarczej, społecznej jak

też rodzinnej. Rolnicy wcześniej adaptujący innowacje mają bardziej przychylne postawy wobec kształcenia oraz nauki, jej osiągnięć i rezultatów, co znacznie ułatwia szybkie korzystanie z wiedzy i informacji służących usprawnianiu i modyfikowaniu gospodarstwa.

Rys. 3

Związek niektórych postaw adaptatorów innowacji rolniczych
z tempem adaptacji

	ADAPTACJA	
WCZESNA	←-----→	PÓŻNA
	RACJONALNA POSTAWA	
BARDZIEJ	←-----→	MNIEJ
	PRZYCHYLNA POSTAWA WOBEC ZMIANY	
BARDZIEJ	←-----→	MNIEJSZE
	KIEROWANIE SIĘ W ŻYCIU CZYNNIKAMI EKONOMICZNYMI	
WIĘKSZE	←-----→	MNIEJSZE
	PRZYCHYLNE POSTAWY WOBEC KREDYTÓW	
BARDZIEJ	←-----→	MNIEJ
	POKONYWANIE WĄTPLIWOŚCI RYZYKA	
WIĘKSZE	←-----→	MNIEJSZE
	PRZYCHYLNE POSTAWY WOBEC KSZTAŁCENIA	
BARDZIEJ	←-----→	MNIEJ
	PRZYCHYLNE POSTAWY WOBEC NAUKI	
BARDZIEJ	←-----→	MNIEJ
	POSTAWY FATALISTYCZNE	
MNIEJ	←-----→	BARDZIEJ
	POZIOM ASPIRACJI	
WYŻSZY	←-----→	NIŻSZY
	POZIOM MOTYWACJI W DĄŻENIU DO OSIĄGNIĘĆ	
WYŻSZY	←-----→	NIŻSZY

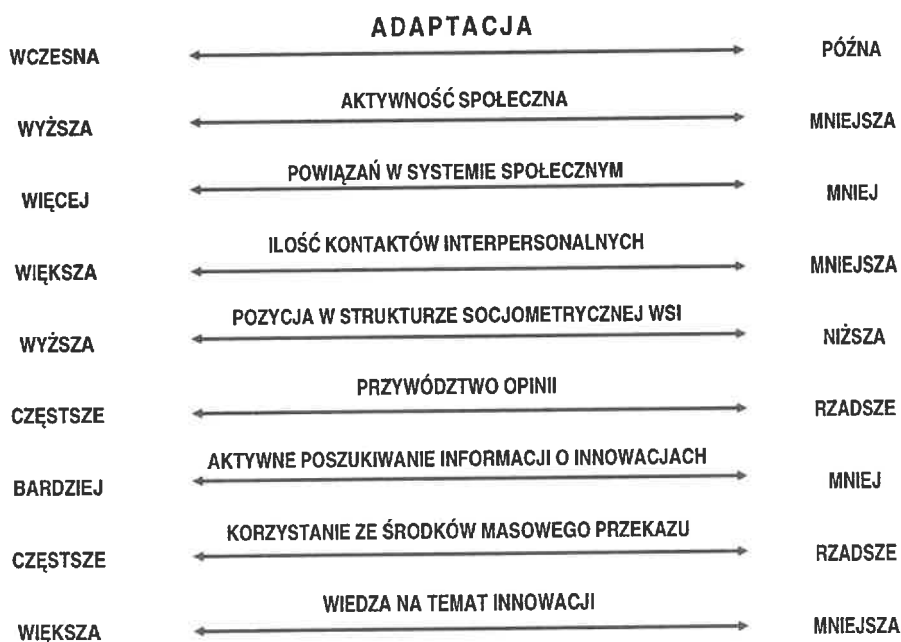
Zgodnie z rezultatami rozważań Rogersa (1983) wcześniej adaptujący innowacje łączy sieć relacji w systemie społecznym zgoła odmienna od pozycji i powiązań z systemem społecznym osób późno adaptujących innowacje. Wcześni adaptatorzy są bardziej aktywni społecznie w ogóle, mają też w systemie społecznym więcej powiązań z innymi osobami niż późni adaptatorzy. Najczęściej posiadają wyższą pozycję w strukturze socjometrycznej wsi, co oznacza, że są bardziej szanowani, podziwiani, chętnie naśladowani oraz cieszą się uznaniem i prestiżem wśród sąsiadów. Inne osoby chętnie nawiązują z nimi kontakty osobiste. Dzięki temu mają możliwość stać się wzorcami i wyznacznikami norm

i wartości społecznych dominujących w środowisku i taką rolę przywódcy opinii zwykle spełniają częściej niż późni adaptatorzy. Osoby mało innowacyjne także jednak mogą pełnić rolę przywódczą, ale jest to najczęściej związane z dominacją norm nie sprzyjających zmianie w środowisku. Wsie takie cechuje wysoki stopień tradycjonalizmu, zacofania i niechęci do dokonywania zmian, co znacznie utrudnia nawiązanie relacji pomiędzy doradcą a rolnikami.

Wczesnie adaptujący innowacje mają znacznie większą ilość kontaktów interpersonalnych. Chętnie spotykają się z różnymi osobami i nawet dążą do takich spotkań, zwłaszcza jeśli może to przyczynić się do wymiany doświadczeń, wiedzy i informacji służących usprawnianiu swego otoczenia i samego siebie. Są osobami aktywnie poszukującymi informacji o innowacjach, dzięki czemu posiadają większą wiedzę o nich i znacznie szybciej docierają do tej wiedzy niż późni adaptatorzy. W dużym stopniu posługują się środkami masowego przekazu, które podają informacje stosunkowo szybko wtedy, gdy inne kanały informowania nie są jeszcze w stanie tych informacji dostarczyć (rys. 4).

Rys. 4

Korelacja tempa adaptacji innowacji z wybranymi cechami adaptatorów innowacji

Podsumowanie

Dzięki badaniom procesu dyfuzji innowacji poznajemy coraz więcej zasad i mechanizmów przebiegu rozprzestrzeniania się innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Pomimo tego, znaczna liczba wytworów innowacyjnych jaka trafia do środowisk wiejskich, znajduje zastosowanie w gospodarstwach rolnych oraz domowych z wieloma oporami i perturbacjami. Wprowadzanie innowacji do produkcji w sposób efektywny jest problemem równie istotnym jak poszukiwanie idei nowych produktów i wymaga zastosowania określonych procedur postępowania, które ułatwią szybkie i sprawne wykorzystanie innowacji w procesach produkcyjnych gospodarstwa rolnego. Dyfuzja nowych rozwiązań, nawet pomimo skutecznego wdrożenia, jest zwykle długotrwała i pełna problemów wymagających opisanie i jednoznaczne rozstrzygnięcia. Przyczyn tego stanu rzeczy należy szukać wśród wielu czynników wpływających na przebieg procesów innowacyjnych w rolnictwie, także wśród zmiennych opisujących: adaptatorów oraz charakter lokalnych środowisk wiejskich. Trudno sobie wyobrazić sprawną i skuteczną pracę doradcy czy inspiratora zmian w środowiskach wiejskich bez szczegółowej analizy systemu społecznego, w którym prowadzi się działania wspierające i korygujące postawy i zachowania osób radzących się. Kluczem do sukcesu jest umiejętność rozpoznawania jednostek o postawach proinnowacyjnych, zdolnych wziąć na siebie ryzyko i ciężar inicjowania zmian w swoim środowisku. Innowacyjność jednostek można zidentyfikować na podstawie opisanych cech i wyznaczników postaw skorelowanych ze skłonnością do dokonywania zmian. Wydaje się, że dla celów praktycznej działalności poradniczej nie jest wcale konieczne podejmowanie ścisłych badań naukowych w tym celu, a raczej pilna obserwacja zachowań oraz analiza postaw na podstawie werbalnych wypowiedzi poszczególnych osób.

LITERATURA

- Barnett H. (1953): *Innovation: The Basis of Cultural Change*. McGraw-Hill, New York.
- Duczkowska-Piasecka M. (1998): *Przedsiębiorczość na wsi*. [w:] Woś A. (red.) *Encyklopedia agrobiznesu*. Fundacja Innowacja. Warszawa, s. 634-638.
- Pietrasieński Z. (1970): *Ogólne i psychologiczne zagadnienia innowacji*. PWN, Warszawa.
- Przychodzeń Z.J. (1991): *Zarys innowatyki rolniczej*. PWRiL, Warszawa.
- Rogers E. M. (1983): *Diffusion of Innovation*. The Free Press, New York.

Sikorska-Wolak I. (1993): Dyfuzja innowacji rolniczych w wiejskiej społeczności lokalnej i jej społeczno-ekonomiczne uwarunkowania. Wydawnictwo SGGW, Warszawa.

Turowski J. (1995): Socjologia wsi i rolnictwa. Towarzystwo Naukowe KUL. Lublin.

Zawisza S. (1990a): Zjawiska innowacyjne w rolnictwie. „Wieś i Rolnictwo”, nr 2, ss. 88-105.

Zawisza S. (1990b): Procesy rozprzestrzeniania się innowacji rolniczych. Wieś i Rolnictwo, nr 3, ss. 76-98.

Zawisza S. (1997): Znaczenie struktury socjometrycznej wsi w procesie dyfuzji innowacji rolniczych. Wieś i Rolnictwo, nr 1, ss. 74-87.

SŁAWOMIR ZAWISZA

PRZYSWAJANIE INNOWACJI W WIEJSKICH SPOŁECZNOŚCIACH LOKALNYCH

STRESZCZENIE

Artykuł prezentuje koncepcje procesów dyfuzji innowacji w systemach społecznych wsi. Przedstawia zagadnienia osobistej innowacyjności człowieka oraz procesów dokonywania zmian w sobie oraz swoim otoczeniu. Rozważając problemy kompetencji innowacyjnych jednostki określono podstawowe pojęcia: innowacyjności, postępu, nowości i innowacji. Zaprezentowano charakterystyki kategorii jednostek przyswajających oraz cechy skorelowane z wysoką skłonnością do dokonywania zmian innowacyjnych.

SŁAWOMIR ZAWISZA

ADAPTATION OF INNOVATIONS IN LOCAL RURAL COMMUNITIES

SUMMARY

The article presented conceptions of processes diffusion of innovation in rural social systems. Described problems of a peoples personal innovativeness and processes changed within and without. Discussed problems of innovation competences defined basic ideas: innovativeness, progress, novelty and innovation. Presented characteristics of categories adopters of innovations and features correlated with great disposition to achieved of innovation changes.